

Strömstads Historieförening

Årgång 29 • Nummer 159 • November 2024

www.historieforeningen.se

Kirunasvenskarna i Stalins terror

Inspirerade av den ryska revolutionen 1917 valde många svenskar, särskilt bland kommunisttrogna i Kiruna, att emigrera till Sovjetunionen. De drömde om att hjälpa till att bygga upp den nya staten. Men den verklighet som mötte dem blev inget paradys – det slutade istället i dramatik och tragedier.

Om detta handlade ett av många seminarier som arrangerades i oktober på ”De svenska historiedagarna” i Falun.

Under 1920- och 1930-talen var arbetslösheten och fattigdomen stor i Sverige. En stor grupp familjer med barn och enskilda, många med kommunistisk övertygelse, tog då chansen att få ett bättre liv. I flera fall fick de kommunalt bidrag för att bekosta den långa resan österut. Svenskarna hamnade i olika verksamheter: kolgruvor, väg- och kanalbyggen, kalkbrott med mera.

Anonyma fångar i Gulag-läger. Åratalts förvisning till lägren drabbade många svenskar. Foto:Wikipedia.

Svenskarna välkomnades i Sovjetunionen, landet behövde kunnig arbetskraft. Och det var inte bara svenskar som emigrerade dit, tusentals finländare, polacker, tyskar och andra nationaliteter ville bidra med att bygga upp den nya staten.

Stalinterror

Men efterhand hårdnade klimatet. Boenden och andra livsvillkor var mycket sämre än vad de hade förväntat sig. Svenskarna hade svårt att smälta in i det ryska systemet och började nu att få försöka återvända till Sverige.

Riktigt eländigt blev det under den så kallade Stalinterrorens tid 1937-38 då hundratusentals människor dömdes till döden eller

förvisning i gulag-läger för fabricerade ”brott mot Sovjetstaten”. Många svenskar hamnade i denna fälla. En del kunde få hjälp av den svenska legationen i Moskva.

– Men det var ett svårt jobb för den underbemämnade legationen, berättade föredragshållaren Torbjörn Nilsson. Många emigranter hade rest in utan pass och det var inte lätt att lokalisera dem i det väldiga sovjetsamhället.

Exakta siffror är vanskligt men dokumenterat blev ett drygt 20-tal svenskar avrättade, många fler hamnade i läger och åter andra försvann spårlost. Och för dem som lyckades ta sig tillbaka till Sverige väntade tystnad. Varken myndigheterna eller de enskilda individerna ville basunera ut om det de hade varit med om.

*Text och foto:
Kerstin/Åke Svamberg*

Källor: Forum för levande historia.
Kaa Eneberg ”Tvingade till tystnad”
Södertörns högskola
Sveriges Television

Strömstads
Historieförening
Södra Hamngatan 26
452 30 Strömstad

Redaktion

Kerstin Karlsson kerstin23111950@gmail.com, Åke Svanberg, Rolf Lindqvist, Kristina Bengtsson, Stefan Kihlberg, Åke Sundemar, Tomas Andersson
Ansvarig utgivare: Sonia Svensson

www.historieforeningen.se
www.facebook.com/
historieforeningen

Foto omslag: Ljuskronan som hängde i teatersalongen på Västra Klevgatan i Strömstad.

Tryck och produktion

Nordbloms Trycksaker AB
Hamburgsund, 0525-332 84

Papper 130 gr silk

Styrelsen

Ordförande Sonia Svensson
070-213 52 20
svenssonsonia@gmail.com
Vice ordförande Erland Lundquist
070-659 05 31
erlund59@gmail.com
Sekreterare Kristina Bengtsson
073-599 63 97
kristina.bengtsson1@telia.com
Kassör Bo Tångefjord
070-268 48 38
bo.tangefjord@telia.com
Ledamöter
Maud Pelas, Valeria Linc, Stefan Kihlberg, Håkan Säreborn och Åke Svanberg
Suppleanter
Jerker Smith och Tomas Andersson

Medlemsavgift

195 kr för år 2024 BG. 5371-5389

412 Medlemmar

Alice återvände efter decennier i Sovjet

Först efter upplösningen av Sovjetunionen 1992 kunde Alice Eriksson Kalla återvända hem till Kiruna. Då hade hon levt ett liv i elände i nära 60 år i det land som hade förespeglats ett paradys.

Alice Eriksson Kalla var den sista av Kirunasvenskarna. Hon avled 2019 i en ålder av 94 år. Foto SVT.

Alice var bara sju år när hon och lillasyster Astrid, mamma Hilma och pappa Ernst, aktiv kommunist, emigrerade till Sovjetunionen 1933. De hamnade först på ett vägbygge nära finsk-ryska gränsen. De upptäckte snart att förhållande inte alls blev som de trott. En natt kom hemliga polisen NKVD-KGB och förde bort pappa Ernst. De såg honom aldrig mer.

Mamma och dottrarna fördes nu till ett arbetsläger där mamman dog. Flickorna hamnade i ett läger i arktiska Ryssland där de fick slita hårt. Lillasyster Astrid lyckades med svensk hjälp få återvända hem efter

Stalins död 1953, men Alice blev anklagad för "förtal av Sovjetunionen" och dömdes till arbetsläger i Sibirien i tio år. Hon gifte sig med en medfånge, fick barn men familjen splittrades. Först 1992 då Sovjet upplöstes kunde hon alltså återvända till hemstaden Kiruna. Då var hon svårt märkt av sjukdom efter 58 år i Sovjetunionen. Alice Eriksson Kalla hade ändå krafter kvar och dog först 2019 i en ålder av 94 år.

Text: Åke Svanberg

Strömstads Teater

Under slutet av 1800-talet hade kurorten Strömstad fått allt fler badgäster, som ställde krav på kulturella och sociala aktiviteter. Det fanns vid denna tid ingen representativ samlingslokal för dessa evenemang i staden.

Det blev därför en stor händelse när Strömstads teater invigdes den första maj 1910 av Strömstads amatörteatersällskap Thalia. Till premiären hade ordföranden rektor Per Gustav Berggrén skrivit en högstämnd prolog och Frans Hedbergs ”Valborgsmässoafton” och ”Vardagsbilder ur folklivet” i fyra akter med sång fick inleda teatersäsongen. Det blev nu möjligt att framföra professionell teater och musik från scen året om.

En stark revytradition hade utvecklats i staden från så kallade ”Muntrationsföreställningar” redan på 1880-talet till glädje för staden och dess gäster

Grand hotell under glansperioden i början av 1900-talet. Teaterbyggnaden syns uppe till vänster, något högre än hotellet.

Kravet på underhållning ökade emellertid genom badortens evenemang under sommaren med varieté och konserter under Crusellska festen. Det var källarmästaren på Grand hotell, Emil Hellberg, som med sin tillbyggnad skapade den nya fest- och teaterlokalen vid Västra Klevgatan med bistånd av arkitekten Carl Axel Hagelberg.

I början kallades teatern för ”Grand hotells Teater”, men efter några år enbart ”Strömstads Teater”. Teatern låg vägg i vägg med Grand hotell och man

Strömstads Teater 1910. Teckning av Sven-Olle Strandberg.

kunde inomhus gå från den ena enheten till den andra. Under pausen i en föreställning hade publiken

möjlighet att få förfriskning inne i hotellets restaurang och efter pjäsens slut kunde man gå direkt in och supera.

Kända upphovsmän och skådespelare

Turnerande teatersällskap utnyttjade genast möjligheterna och redan efter ett år hade man uppfört 26 pjäser av Shakespeare, Molière, Dumas, August Strindberg och Hjalmar Bergman. Här spelade Knut Lindroth i Hamlet och Fridolf Rhudin i Bröderna Östermans huskors. Mauritz Cramærs dramatisering av Emilie Flygare-Carléns, Rosen på Tistelön hörde också till repertoaren. År 1912 spelade den då 21-årige ”Karl-Gerhard” Johnson; Aleksej Karenin i Lev Tolstojs ”Anna Karenina.”

De nationella artisternas frekventa besök blev till inspiration för våra lokala förmågor. Från början av 1950-talet visades luciakabaréer, som sedan följdes av Kjell Kraghes många revyer. Till de uppskattade aktörerna hörde, Signhild Lundberg, Karin Keller-

Interiör från teatersalongen. Notera de vackra väggmålningarna.

man, Greta Lundberg, Irma Karlsson, Gunnel Frej, Essie Hansson, Gun Johansson, Sonja Olsson, Sten Lindberg, Thore Ljungdahl, John Forsberg, Åke Cronqvist och Ivan Mörk. Konserter av Strömstads manskör och talrika soaréer och auktioner för ideella ändamål gavs årligen. Här hölls även politiska möten och man hörde statsråd, riksdagsmän, företrädare

för kvinnorörelsen, fredsrörelsen och så vidare.

Strömstads föreläsningsförening presenterade många kända personer såsom upptäcktsresanden Sten Bergman, Sven Stolpe, Francis Bull, Gunnar Thorén och många fler.

År 1962 hade Riksteatern sin sista föreställning på teatern och år 1969 upphörde alla kulturella evenemang. Efter en utdragen kamp för bevarandet av byggnaden revs den slutligen år 1989.

Text: Åke Sundemar

Källor; Strömstad
– så formades staden
Strömstadsbygden nr 2 och 5

Annons i tidningen Norra Bohuslän den 3 maj 1910.

Ord med historia

Vi närmar oss julfirandet och då passar vi på att söka rötterna till ordet ”Jul”, som har en mycket lång historia i de nordiska språken. Det anses ha ett gotiskt eller urgermanskt ursprung i ordet ”Jehwela” som betyder fest eller högtid. Belägg visar att namnet ”geola” på 700-talet betecknade perioden kring vintersolståndet eller december. I fornisländskan finner vi ordet ”Jól” eller ”Jule”. På isländska heter God Jul fortfarande Gle-oileg Jól. Både Norge och Danmark har ordet Jul och i finskan heter det Joulu. I den förkristna tiden hölls sammankomster i december/januari för att fira solens återkomst efter vintersolståndet. Hedniska och kristna traditioner har således blandats och skapat delar av dagens traditionella julfirande. Enligt isländska sagor firade vikingarna Jól och drack öl och mjöd till gudarnas ära. Fläsk och kött ansågs viktigt, vi påminns om grisen Särimmer som återuppstod varje dag hos asagudarna

Strömstads Historieförenings styrelse önskar läsarna en riktigt God Jul med denna bild av Jenny Nyström (1854-1946). Nyström var en ikonisk illustratör av olika julbilder. Foto Kalmar Länsmuseum

i Valhall. I dag har vi julskinka på julbordet... Berättelser säger att asaguden Oden for runt på sin häst Sleipner på jul och kunde ge presenter till barn. Vi känner jultomten som åker runt med sin släde. Så forntidens seder kan spåras, men beteckningen Jul har vi bara i Norden. Engelskans Christmas kommer från fornengelska Cristes Messa (Kristi Mässa). Tyska Weinachten kommer från gammeltyska Wihe naht (vigda eller heliga natten) och franska Noel betecknade ursprungligen en gosse född i

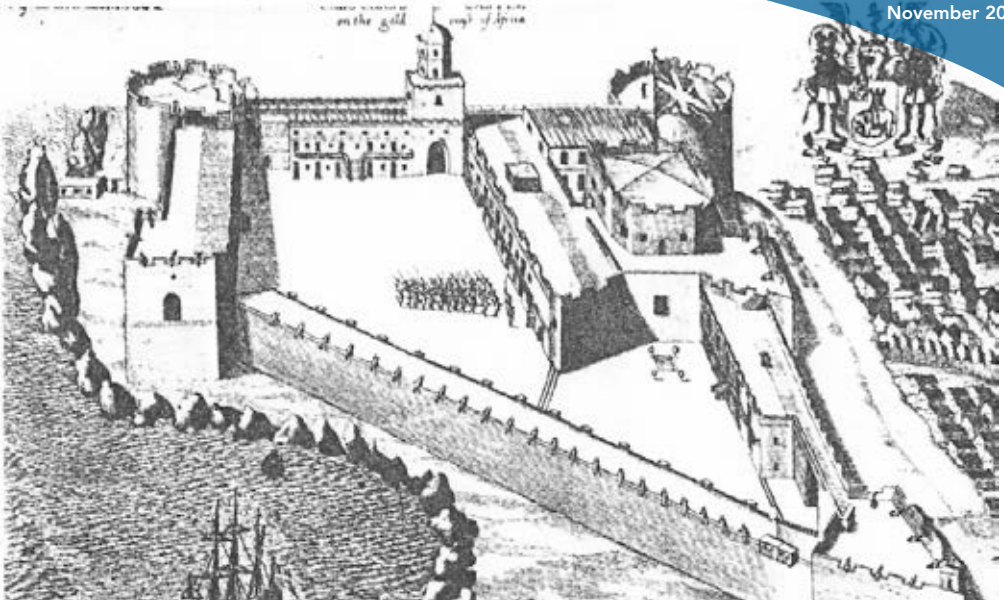
december.

År 354 fastställdes på ett kyrkomöte i Rom att Jesus föddes den 25 december. Utan att gå in på religiösa/vetenskapliga resonemang kan vi sluta oss till att det var ett lämpligt datum eftersom många människor i många hundra år och i olika länder hade samlats för att fira olika högtider just så här i slutet av december. Kopplingar till forntiden återspeglas också på det faktum att de tidiga kyrkorna ofta anlades på de gamla hedniska kultplatserna.

Text: Åke Svanberg

PÅ GÅNG

Vill du veta vad som är på gång i föreningen? Maila Sonia, svenssonsonia@gmail.com

Teckning av slavfortet Carolusborg från 1600-talet, som kan besökas än i dag.

Svenskt slavfort

På månadsmötet i januari 2025 kommer Harald Simonson att berätta om en resa i Ghana.

Egentligen skulle det föredraget ha hållits tidigare i år men fick uppskjutas på grund av sjukdom. Men nu kommer alltså Harald igen. Tillsammans med sin resekompis Gunnell tillbringade han en månad i den gamla guldkusten i Västafrika. I Ghana finns mycket av svensk historia. Här grundade Sverige på 1600-talet ett centrum för slavhandel, guld och elfenben. Ett föga ärorikt minne

Harald Simonson berättar på januari-mötet.

över vår storhetstid... Slavfortet fick namnet Carolusborg (efter namnet på den svenske kungen)

och utsattes för ständiga stridigheter med brittiska och holländska konkurrenter om den lönsamma slavhandeln.

Som vanligt reste Harald och Gunnell med en enkel ryggäckspackning kors och tvärs i landet och fick uppleva många spännande möten och händelser som de berättar mer om på månadsmötet den 8 januari.

Text: Åke Svanberg

Drömmen om Nationen

Idén om "Nationen" vilar på ett gungfly. Den är i grunden inget annat än en konstruktion. Att exempelvis vara svensk är inte något evigt givet (vilket vi bobusläningar känner till). Britter kan alla kalla sig som lever i någon av de forna kolonierna: fårfarmaren John strax utanför Wanganui i Nya Zeeland, där jag arbetade under 80-talet, betraktade sig som britt (det gjorde dock inte de maoriska fårklipparna). Det råder ingen tvekan om det att det som kallas en "nation" funnits långt bak i historien. De äldsta statsbildningarna i Mellanöstern samlades kring en gemensam gudstro och kult, exempelvis Assyrien (Assur), Nybabilonska riket (Marduk) och Egypten (Amon). Ingen av dessa statsbildningar existerar idag. Och det finns inga människor som på fullt allvar anser sig vara babylonier, hettit eller kartag.

Hettiterna talade uppenbarligen ett indoeuropeiskt språk. Deras huvudstad Hattusas i centrala Anatolien, växte fram tack vare att handelsmän från Assur (Assyrien) i Mesopotamien öppnade filialer och byggde lagerhus där. Mellan åren 1650 till cirka 1200 före Kristus var Hettiterriket en av Främre orientens stormakter, då det plötsligt upplöstes och försvann. Människorna tycks ha återgått till att försörja sig som nomader.

Nationalismens rötter

Men den nationalism vi möter idag har inte sina rötter tusentals år bakåt i tiden. Den är ett europeiskt fenomen, sprunget ur den franska revolutionen och romantiken på 1800-talet, en tid då gamla maktstrukturer föll samman och nationalstater upprättades. Det var en tid då Europa industrialiserades, expanderade ekonomiskt och lade under sig enorma landområden i främmande världsdelar. Aldrig tidigare hade så få människor styrt över så många människor i världshistorien.

I Europa kullkastades sekelgamla invanda mönster. Imperier gick under och nya växte fram. Gud var inte död, men spelade inte längre en lika statsbärande roll. Liberalism och socialism satte istället människan i centrum. Darwins teori, om det naturliga urvalet och den bäst anpassade, tolkades politiskt (rasistiskt) och utnyttjades av makthavare. I denna brutalt dynamiska föränderliga period började européerna skåda bakåt i tiden. Nutiden uppfattades ful och brutal och man ville tillbaks till en förlorad tid, då allt tycktes ha varit rent

och vackert. Vad de fann i sitt sökande var idén om den besjälade "folksjälen". "Folket" kom dem helt enkelt till mötes.

Utan tvekan har nationer i historien hävdad sin storhet och överlägsenhet gentemot andra länder. Svensk stormaktstid är ett belysande exempel. Olof Rudbeck påstår ju i boken *Atlantica* att Sverige var den äldsta och mest ärofulla nationen i Europa, eftersom "västgoten" Alarik var den första att erövra Rom, vilket skedde år 410 e.Kr. "Västgoterna", menade Rudebeck, var inga andra än ättlingar till västgötar och gotlänningar. Inte så att gemene man var besläktade med de antika hjältarna. Släktbanden sträckte sig uteslutande till högadelns herrar och fruar. Tanken på ett "folk" gjorde entré först långt senare.

Folksjälen

För att kunna belägga att en "folksjäl" verkligen existerade behövdes vetenskapliga redskap. Tänkare runt om i Europa var rörande överens om att "folken" hade en obruten kontinuitet bakåt i tiden,

Efter första världskriget stöptes den anatoliska delen av det Osmanska riket om till en turkisk nationalstat. Under Kemal Atatürks ledning tvingades "turkarna" in i en nationalistisk tvångströja. Därav passade inte de kristna armenierna in i mallen, inte heller kurderna.

att "nationen" i själva verket funnits långt innan den nu upptäcktes. Arkeologin, som fick ett enormt uppsving under 1800-talet, kom att fylla detta tomrum. Fynd av keramik, vapen, smycken och olika typer av redskap, tolkades och infogades i en konstruerad nationell historieskrivning. Plötsligt frambringades belägg som tycktes bevisa nationernas uråldriga existens. Både Danmark och Sverige kom att bli världsledande i arbetet med att återuppväcka sina respektive "folk" ur forntidens slummer. Arkeologin hjälpte till att fylla ut tomrummet av historiska källor. All form av nationalism behöver givetvis inte vara av ondo, som exempelvis att

heja fram sina landsmän vid de olympiska spelen eller hålla på landslaget i fotboll. Men om "folket" och dess "historiska rätt" sätts in i en propagandamaskin med syftet att hävda en grupp mot en annan kan det faktiskt gå hur illa som helst.

Runt om i Europas skapades under 1800-talet en misstro mot "folkgrupper" som ansågs inte passa in i respektive nations dröm- och fantasibild. Inrikespolitiska problem beskylldes på "den andre". Värst utsattes judarna. Men under de stora pogromerna i Ryssland mot slutet av 1800-talet drabbades även katoliker, när kosacker "rensade" det Ryska imperiet. Hundratusentals människor flydde

Enligt historieskrivandets fader Herodotos var det Asias, folket i Sardes, som gav kontinenten Asien dess namn. Den största av de Lydiska kungarnas gravhögar tillskriver Herodotos kung Alyattes, kung Krösus far. Högen är 355 meter i diameter och 73 meter hög, och lär enligt samma källa ha byggts av handelsmän, hantverkare och prostituerade kvinnor. Han skriver att alla unga lydiska kvinnor av lägre stånd prostituerade sig fram till sitt eget bröllop för att få ihop pengar till hemgiften. I gengäld fick de själva välja sina män.

Det Lydiska riket sopades bort år 546 före Kristus då Krösus gjorde det fatala misstaget att anfälla perserkungen Cyrus.

för sina liv. Flertalet av sökte sig till USA och England. En ytterst liten skara begav sig till Palestina.

I Levanten mördades över en miljon kristna medborgare 1915 (det armeniska folkmordet) då det Osmanska imperiet skulle stöpas om till nationalstaten Turkiet. Exemplet är många. Men det som över-skuggar allt är Förintelsen.

”Ren och stark”

Antisemitismen var inte enbart ett tyskt fenomen. Den grasserade över hela

Europa. Den drabbade människor som själva betraktade sig som tyskar, norrmän, fransmän, polacker eller italienare, lika integrerade i samhället som sina grannar. Enda felet var att de var judar. Men vi får inte glömma att även romer och andra minoriteter som ansågs stå utanför ”folk-gemenskapen” drabbades hårt. Även människor med funktionshinder skulle bort, då de betraktades som svaga och kunde hota ”rasens” (folkets) styrka och renhet.

Frågan var ett hett ämne även i Sverige fram till andra världskrigets slut. Människor som bedömdes att inte uppfylla ”normalnormen” tvångs-steriliserades. Även här spelade svensk forskning en ledande roll: Statens rasbiologiska institut grundades i Uppsala 1922 var först ut i sitt slag i hela världen.

Svastikan i Łódź

Arkeologiska föremål kan lätt användas som politisk propaganda om de lyfts ut ur sitt sammanhang. Det grövsta exemplet härstammar även det från

andra världskriget. I den polska staden Łódź gjorde tyskarna en utställning vid stadens historiska museum som i huvudmontern visades en nyuppgrävd lerkruka. Med lite god fantasi kunde den sägas ha ett svastika-liknande mönster i dekoren. Urnan marknadsfördes som ett bevis på att germanerna hade ”ursprungs rätt” till landområdet. Vad historien däremot inte förmålde var att alla föremål som kunde tolkas som ”slaviska” hade förstörts eller gömdes undan. Cynismen framträder i hela sin fulländning med vetskapen om att en dryg tredjedel av staden befolkning (cirka 200 000 människor) innan kriget varit judar.

I den extremistiska nationalistiska tankevärlden ligger det nära till hands att människor ställs mot människor. Vissa ”folk” tar sig där rätten att betrakta sig själva som mer ”utvecklade” och står högre upp i tänkt civilisatorisk trappa. Just där går roten att finna till olika former av rasism.

Text och foto: Tomas Andersson

Det pågår en strid mellan gudar på hällen i Döltorp. Behornade hjälmar var en symbol för gudar, något man kan se på många bronsfigurer i delar av Europa och Levanten.

Hällristningar i Skee

Det var fullt hus den 6 november när Tommy Andersson och Andreas Toreld, från Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar, berättade om några av de över tvåhundra hällristningarna som finns i Skee socken.

Vi fick se exempel på några av de finaste hällarna, Döltorp, Massleberg, Rogstad, Jörlov, Björke med flera. Att det kan vara svårt att upptäcka omålade ristningar visade exemplet från Björke där det största ristningskeppet i

Skee, hela 3,5 m långt och mycket djupt hugget ändå undgick upptäckt fram till 1995. Desto svårare är det när ristningarna är huggna med tunna linjer, men Andreas och Tommy har, efter över 25 års arbete med dokumentationen, skarpa falkögon och har inte bara dokumenterat tidigare kända ristningar utan också gjort flera nyfynd.

Ett av dessa nyfynd hittades på Vässby där det på en håll hittades inte mindre än sex, mycket tunt ristade, så kallade solhästar. Världsrekord i antal solhästar! I bronsålderns mytologi drogs solen

över himlavalvet av vita hästar.

Den helt nytryckta boken ”Hällristningarna i Strömstad kommun, Del I” (Skee socken) finns att köpa på Strömstad museum och Vitlycke Museum eller via Tommy <https://landskapsarv.se/bohus>.

För att ta del av alla Bohusläns ristningar kan ni gå in på www.hallristning.se där all dokumentation, sockenvis, ligger fritt tillgänglig.

Text: Kristina Bengtsson
Foto: Stiftelsen för dokumentation av Bohusläns hällristningar.

Ung präst förklarar Schartauanismen

Svart, synd, ångest och mörker. Är det vad Henric Schartau stod för?

Inte alls, säger Johan Törnblom, präst i Strömstad. Vid månadmötet den 4 december berättar han om vem denne väckelsepredikant egentligen var och vad han betydde för många, inte minst i Bohuslän.

Johan Törnblom, som prästvigdes så sent som i juni i år, flödar av energi och entusiasm. Han är den första präst i Svenska kyrkan som är född på 2000-talet och han är också den yngste som prästvigts. Sina första år tillbringade han i Hogdal, där han har sina rötter. När det blev dags för skolstart flyttade familjen till Göteborg.

Jag gick hela min skoltid i Göteborg, men vi belgpendlade till Hogdal. Jag konfirmerades i Göteborg och det var under den tiden jag upptäckte min längtan och kallelsen till prästycket. I gymnasiet gick jag på en

Johan Törnblom hälsar välkommen till kyrkan.

kristen friskola i Göteborg och där hade vi bra handledare.

Under studietiden skrev Johan sin magisteruppsats om just Henric Schartau, som var född i Malmö 1857 och verksam huvudsakligen i Skåne som präst och väckelsepredikant.

Schartau skrev över 350 själavårdsbrev som finns bevarade. Det är brev till människor i alla samhällsklasser, brev till människor som förlorat ett barn, som förlorat närstående i olyckor, som fått barn utanför äktenskapet, brev som inte moraliserar, brev som är själsligt befriande.

Gammalkyrklighet

Johan beskriver sin mamma som schartauan eller rättare sagt ett arv av en schartauanism som inte längre finns kvar.

Schartauanismen nådde inte in till Strömstad men det fanns influenser i Lur, Lommeländ, Näsinge och Hogdal. Överlag präglades Bohuslän av gammalkyrklighet. Det viktigaste var en bra predikan. Så är det än idag, här är det inte lika viktigt med mässor, kläder och rörelser. Ordet är det viktiga, innehållet i predikan.

Johan Törnblom drar en parallell till Kville och Johan Henrik Holmqvist

som lät bygga den enorma kyrkan. Han menar att det var Holmqvist som tog Schartau till Bohuslän. Det var i kyrkan man möttes, det var där man samtalade och formade kyrkligheten.

Schartau själv var inte vad vi idag kallar schartauan. För den första generationen i Bohuslän var schartauanismen en befrielse. Så var det till exempel för fiskarhustruarna som levde ett mycket hårt liv. De fick tröst och frid och ett eget värde.

Men budskapet omformulerades med tiden. Tolkningarna blev hårda – allt ledde till synd, mörker och ångest. Färg, glädje, dans, musik, bio – allt var synd.

Johan Törnblom har varit tjänstebiträde i Strömstad ett antal år och bland annat haft hand om konfirmanderna. Nu när han kommit tillbaka som prästvigd har han fått huvudansvaret för dem och det är något han brinner för.

Jag är otroligt tacksam för att jag får vara här. Det är min plats på jorden

[Text och foto: Kerstin Karlsson](#)

Månadsmöte den 4 september

Monelids historia

En mo = en torr sandmark. Vi lägger till lid = en backe eller en slänt. Nu har vi en fin naturlig beskrivning över hur området ser ut kring Monelid i Strömstad.

Vid månadsmötet i september berättade Nils Modig om sin hembygd, som har fått bli Monelid därför att han halva året är hemmastadd här och halva året i Stockholm. Nils familj har haft sina somrar på Monelid sedan 40-talet. Han har grävt djupt bland texter och kartor över hur Monelid har genomgått förändringar genom årens lopp. Nils började berättelsen med strandsittare som bodde i området redan i början av 1700-talet.

De hade inga odlingsmar-

ker utan hade rätt till bo-staden vid stranden. Birger Strandell skriver i sin bok om torpet Mon som fanns redan 1731.

Med tiden ändrades bilden av Monelid och nya torp tillkom. Idag finns de husen kvar men är omskapade till sommarstugor av bättre kvalitet.

Nils Modig har gjort ett fantastiskt arbete och samlat uppgifter och bilder kring Monelid. Som vanligt är det ordning och reda och inget lämnas åt slumpen. Tack Nils för din fina berättelse över området. Nu vet vi också varför vi har svårt att följa strandlinjen när vi är ute och vandrar i området.

[Text: Sonia Svensson](#)

Inne i Riksberget. Anders Karlsson berättar om sin del av anläggningen.

Kviströms gästgiveri och B380 Greger – Riksberget

Livet kan ta märkliga vändningar som för forskarna, och äkta paret, Anders Hjort af Ornäs och Ngoc Pham Thi Bich, som från att ha forskat kring bland annat vattenförsörjning i Asien och risk för jordskred i Vietnam med mera numera befinner sig på ett gammalt värds hus i Munkedal! Här har de återställt den gamla förfallna byggnaden i dess forna glans.

Här samlades den 7 augusti över 50 av SHF:s medlemmar för att höra Anders be-

rätta om gästgiveriets långa historia. Det första belägget kan spåras till 1665. Gästgiveriet låg mycket strategiskt längs Kungsvägen och vid den enda bron över Örekilsälven eller som den tidigare kallades Kviström, det vill säga där två strömmar möttes.

Vid Kviström utspelade sig också en märklig krigshändelse i september 1788, under det så kallade Teaterkriget. Svenska trupper, 900 man, skulle försvara bron mot anfallande dansknorska styrkor, med 9 500 man, ledda av prins Karl av Hessen-Kassel. Svenskarnas befäl på plats,

Funck, erbjöd överraskande prins Karl och hans officerare att få övernatta på hans gård Bråland utanför Munkedal vilket erbjudande emottogs och en gemensam middag intogs! Nästa dag upptogs några symboliska strider med fem dödade på vardera sidan, varefter svenskarna kapitulerade. Vad var detta? Förräderi misstänktes. Funck hade ju varit Gustav III:s spion i Norge och hade umgåtts med landets högst uppsatta män. Funck ställdes inför krigsrätt men blev frikänd, dock av kungen avsatt och ovärdig att tjäna riket. Gästgiveriet har haft många

välkända gäster genom århundradena: Rutger von Ascheberg, Karl XII, Pehr Kalm, Mary Wollstonecraft, Carl von Linné för att nämna några av dem som övernattat och fått en god (?) middag. Trafiken var stundtals mycket tät och i maj 1787 hade man inte mindre än 118 gäster med 170 hästar.

Riksberget – B380 Greger

Ett annat märkligt öde har Anders Karlsson från Saltkällan själv åstadkommit – han köpte en bit berg av Fortifikationsverket. I detta atombombssäkra berg, strax söder om Munkedal, skulle kungen, regeringen, krigskabinettet, Marinkommando västs ledningscentral med flera inrymmas i händelse av krig. Här inne finns en labyrint av stora vägar, två sjukhus; ett för strålskador och ett för kirurgi, radio- och TV-stationer, IBM-datorer för styrning av raketer, radarstationer, elverk och logi för minst 4000 personer och allt vad som behövdes för deras försörjning. Det

Anders Hiort af Ornäs berättade för andäktigt lyssnande åhörare om gästgiveriets spännande historia.

lär också finnas en tunnel från berget ner till Saltkällan där u-båtar skulle kunna föra dignitärerna i säkerhet.

Hur det egentligen ser ut vet vi inte för till stora delar är anläggningarna plomberade. Den del Anders har köpt är 2 800 kvadratmeter stor och bara den inrymmer 180 rum för utrustning och personal för Älvsborg radio som ansvarade för kustradiostationerna.

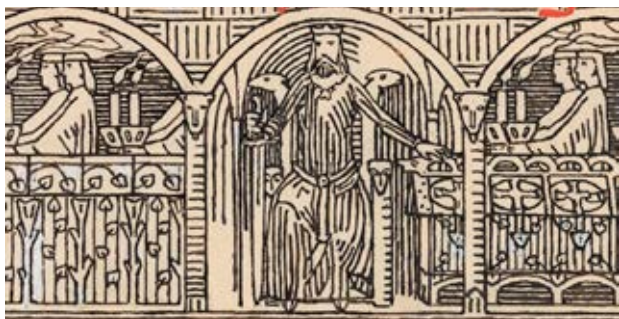
Anläggningarna började byggas på 1950-talet, under det kalla kriget, och invigdes på Gregerdagen den 13 mars 1962. Både Gustav VI Adolf och Carl XVI Gustaf lär ha kommit med helikopter ett par gånger om året för att inspektera och lära känna de olika funktionerna som rymdes i detta gigantiska Riksberg. Riksberget plomberades

på 1980-talet dels för att dess existens avslöjats av spioner, förmodligen redan av Stig Wennerström men med större säkerhet av Stig Bergling som hade tillgång till militärens ritningar. En andra anledning var Sovjets sammanbrott och upplösning 1991 och en tredje att det numera finns precisionsbomber just för att förstöra bunkrar. Anders visade oss runt i ”sina” delar av berget men visst är man synnerligen nyfiken på resterande delar som lär ha lämnats helt intakta med all utrustning som ett fruset ögonblick från det kalla kriget.

Text: Kristina Bengtsson

Foto: Stefan Kihlberg

”Olav var en stor och välväxt man, och alla så, att ingen sett en vackrare man eller en man med värdigare utseende, han hade gult hår som silke, som föll mycket vackert, ljus hy, vackra ögon, välformade lemmar.” (Heimskringla)
Olav Kyrre anlade staden Kungahälla omkring 1080.
Bild av Gerhard Munthe 1899 (Public Domain)

Under perioden cirka 1000-1250 hade Norge, Danmark och Sverige gemensam gräns. Inloppet till Göta älv var därför tillgängligt för alla. (Karta Kristina Bengtsson/Dick Holst)

Månadsmöte den 2 oktober 2024

Kungahälla, kungsgården

Kristina Bengtsson har ägnat engagemang åt Kungahälla under sitt liv som arkeolog. På månadsmötet fick vi ta del av det som hon är mästare på. Den gamla norska staden väster om dagens Kungälv var temat för hennes föredrag. Vi var 70 stycken som lyssnade den här kvällen.

Kungsgårdarna kom först och därifrån anlades våra nordiska städer så småningom. Kristina berättade om undersökningar som hon varit med om när man tog sig an gravfält och fynd vid Kungahälla. Här har funnits hallbyggnader som skulle rymma ett par hundra personer.

Den största hallbyggnaden vid Kungahälla är 48 gånger 10 meter. Här fanns smycken, sländtrissor, bly- och bronsvikter som man tagit fram ur jorden. Trissorna tyder på textilframställning, såsom vävning av segel till exempel. Blyvikter tyder på handel längs älven. Kungsgårdarna anlades med marker som kunde ge bra med avkastning. Här bodde periodvis kungligheter med sina hov. Vid älven skapade man handel. Här möttes kungar för rådslag och fester. Kristina berättade om många kungamöten som varit viktiga för historien. Kungahälla hade sin storhetstid mellan åren 950 och 1050. Kristina övergick vid slutet av föredraget till att berätta

om sin favorit i historien. En fridsam kung som beskrevs som en alldeles särskilt vacker man. Han hette Olav Kyrre och var kung i Norge och bosatt i Bohuslän under stundom. Håkeby hette hans residens strax norr om Tanumshede. En spännande tanke var att om februarikölden 1658 inte hade varit så hård och att Karl X Gustaf inte hade kommit över Bälten med sin här, hade vi då varit norrmän nu? Undrar om någon har svaret på den frågan? En spännande kväll med bohuslänsk historia. Kristina är duktig.

Text: Sonia Svensson

Svalbard

På Svalbard finns det varken träd eller buskar. Men desto fler djurarterer, till exempel knölval, sillval, vitval i stim, valrossar, polarrävar, grönlandsrenar (som gått över isen). Många olika fågelarter, stormfågel, lunnefågel, tobisgrissla, ismås, tretåig mås, silvertärna med flera.

De tre isbjörnarna simmade längs hela båtsidan.

Ett blått "isberg". Färgen uppstår av trycket inne i isen.

Vi var 25 deltagare i expeditionen som gjordes med M/S Origo. En natt blev vi väckta halv fyra för det var isbjörnar på gång. När vi kom upp på däck såg vi tre prickar på ett stort flak av havsis. Det var en hona med två ungar. De här ungarna brydde sig inte om sin mamma utan sprang före till det öppna vattnet, hoppade i och lekte med varandra eller med isbitar som flöt omkring. Mamma låg fortfarande kvar på isen, men tyckte att nu får det vara slut på leken. Hon simmade ut mot ungarna och i en rad simmade de från fören och hela båtens längd. Tittade upp på alla som stod och fotograferade. Ingen av besättningen hade

Solveig Gerdin-Ericson höll ett mycket intressant föredrag om sin resa till Svalbard under en Cafékväll.

sett något likande. När de kom till aktern satte de kurs på "sitt" isflak och gick upp skakade av sig vattnet. En unge lade sig på rygg och liksom froterade sig. Det var en upplevelse som jag sent ska glömma.

[Solveig Gerdin-Ericson](#)

Kallelse årsmöte

Alla medlemmar i Strömstads Historieförenings är välkomna till årsmötet som hålls onsdagen den 5 mars klockan 19 i Folkets Hus.

Årsmöte med sedvanliga årsmötesförhandlingar. Fullständig dagordning kommer på hemsidan samt i nästa nummer av tidningen.

Hur ska man behandla "fuktighet i huvudet" och "flytande öron"? Har du också undrat hur du ska "rensa huvudet", bota "lösa tänder" och behandla "maskar i öronen"? Och vad ska man göra åt "ormar som krypa in uti människan när hon sover"?

Jo, detta och mycket mer får du svar på i "En mycket nyttigh Örta-book : om de herlige örter som uti det högberömde konungariket vårt käre fädernesland Sverige ärligen växa såsom ock om några utländska örter huruledes som de emot många både invärtes och utvärtes krankheter och sjukdomar brukas skola". År 1628 gav Arvid Månsson Rydaholm nämligen ut detta gedigna verk som går igenom olika örter och hur man kan använda dessa för att bota olika sjukdomar,

parasiter och krämpor. Denna kom att bli så populär att den utgavs i hela åtta upplagor mellan åren 1628 och 1654. Och vad kan vi då hitta i Strömstads stadsbiblioteks magasin? Ja, inte en bok från 1600-talet, men en faksimilutgåva av "En mycket nyttigh Örta-book" upplaga 1642. En faksimilutgåva innebär att man helt enkelt ger ut en nyutgåva av en äldre skrift där nyutgåvan ofta är en grafisk avbild av originalet. Man vill att den helt enkelt ska efterlikna originalet så mycket som möjligt. För oss kan emellertid 1600-talets ålderdomliga stil vara svårläst. Faksimilupplagan har tursamt nog kompletterats med en mer modern version där man transkriberat texten till våra vanliga tryckta bokstäver samt moderniserat stavningen något. Detta är naturligtvis ingen bok som vi läser från pärm

till pärm. Men den ger en unik inblick i dåtidens livsvillkor genom att se vilka sjukdomar och krämpor som nämns. Boken är väldigt intressant att bläddra i, men vi ska idag kanske inte anamma råden i den. Men om du gillar citronmeliss så har du nog också god andedräkt. Om man tvättar håret med samma växt sägs det också motverka uppkomsten av grått hår. I alla fall om man ska tro Arvid Månsson.

Linda Oderbrant
Strömstads stadsbibliotek

SHF för tio år sedan

Världens mest värdelösa valuta efter inflation på flera tusen procent, Zimbabwe dollar.

I decembertidningen 2014 skrev vi bland annat om:

- Hyperinflation och hatade nödmünt.
- Återuppbyggd medeltidskyrka i Värmland.
- Jazzcirkel har nu startat.
- Dramatisk räddning av säljägare.
- Mette Fock förs till stupstocken.
- SHF på Norge-resa.

[Text: Åke som har spanat i arkivet](#)

FOTOCIRKELN

Torsdagen

den 12 december kl 14

träffas vi åter på Museet. Välkommen att öppna din mobilkamera för trevlig samvaro.

Åke Sundemar

Vårens cafévärdar

- 13 jan 25 Rolf Lindqvist
073-963 9993
- 20 jan 25 Kent Almqvist
070-558 7794
- 27 jan 25 Solveig Gerdin Ericsson
079-979 6298
- 3 feb 25 Erland Lundkvist
070-659 0531
- 10 feb 25 Kjell Nieberg
070-263 4179
- 17 feb 25 Sonia Svensson
070-213 5220
- 24 feb 25 Jimmy Blomqvist
073-515 0018
- 3 mar 25 Lena Wersén
070-255 9307
- 10 mar 25 Håkan Särebörn
072-368 4161
- 17 mar 25 Valeria Linc
073-042 7813
- 24 mar 25 Anki Reichenberg
070-230 1760
- 31 mar 25 Rolf Lindqvist
073-963 9993
- 7 apr 25 Kent Almqvist
070-558 7794
- 14 apr 25 Solveig Gerdin Ericsson
079-979 6298
- 21 apr 25 Annandag påsk
- 28 apr 25 Erland Lundkvist
070-659 0531
- 5 maj 25 Håkan Särebörn
072-368 4161
- 12 maj 25 Tove Skog
0709917191
- 19 maj 25 Kjell Nieberg
070-263 4179
- 26 maj 25 Sonia Svensson
070-213 5220
- 2 jun 25 Valeria Linc
073-042 7813
- 9 jun 25 Jimmy Blomqvist
073-515 0018

Kommande möten

MÅNADSMÖTE

SCHARTAUANISMENS BOHUSLÄN

Vuxenorkestern

Onsdag 4 december.
Kulturhuset Skagerack kl. 19.00.
Föreläsare: Johan Törnblom.

MÅNADSMÖTE

GHANA, EN RESESKILDNING

Onsdag 8 januari.
Folkets Hus kl. 19.00
Föreläsare: Harald Simonson.

MÅNADSMÖTE

PANDEMIER I HISTORIEN

Onsdag 5 februari.
Folkets Hus kl. 19.00.
Föreläsare: Gudmund Bergqvist.

ÅRSMÖTE.

GRÄNSEN, NORGE – SVERIGE

Onsdag 5 mars.
Folkets Hus kl. 19.00.
Föreläsare: Anders Gustavsson.
(Strömstad Akademi).

MÅNADSMÖTE

SJÖMANSLIV OCH GULDGRÄVARDÖD

Onsdag 2 april.
Folkets Hus kl. 19.00.
Föreläsare: Gunvor Nordström.

MÅNADSMÖTE

"HISTORISKA NEDSLAG I GÖTEBORG" (BUSSRESA)

Lördag 10 maj.
Samling: Kl. 08.30. Sjukhusparkeringen
Guide: Tomas Andersson.

Vi sponsrar Strömstads Historieförening

Stefan Meyers AB

